BIBLIOTEKARZ PODLASKI
4/2021 (LIII)
<https://doi.org/10.36770/bp.659>
ISSN 1640-7806 (print) ISSN 2544-8900 (online)
www.bibliotekarzpodlaski.pl

Jarosław Ławski*

Uniwersytet w Białymstoku, Polska / University of Białystok, Poland

ORCID: 0000-0002-1167-5041

Jubileuszowa Konferencja Naukowa z cyklu „Żydzi wschodniej Polski”. Edycja dziesiąta: Jerozolima, 23 września 2021 r. Sprawozdanie

Jubilee Scientific Conference “Jews of Eastern Poland”.

Tenth Edition: Jerusalem, September 23, 2021. A Report

10 lat projektu

W 2021 roku minęło dziesięć lat od zainaugurowania w Białymstoku cyklicznych międzynarodowych konferencji naukowych „Żydzi wschodniej Polski”. Ich inicjatorami w 2011 roku byli prof. Jarosław Ławski i dr Barbara Olech. Przez pierwsze lata sesje odbywały się równolegle z Festiwałem Kultury Żydowskiej „Zachor – Kolor i Dźwięk”¹. Od edycji VI rozpoczęto drugi cykl sesji, poszerzając ich zakres tematyczny. Od 2018 roku sesje poświęcone są „Żydom Europy Środkowej i Wschodniej”. Znacząco uległ zmia-

* Jarosław Ławski – prof. dr hab., kierownik Katedry Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku. Autor wielu książek, m.in. *Uniwersum Słowackiego* (2021).

¹ Zob. J. Ławski, „Żydzi wschodniej Polski” – *pięciolecie projektu naukowego cyklicznych konferencji: 2012–2016*, „Bibliotekarz Podlaski” 2017, nr 1, s. 293–300.

nie skład Komitetu Naukowego², choć głównym ich organizatorem pozostaje Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” z Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku. Pomysłodawcą konferencji, jej formuły tematycznej i niezmiennie przewodniczącym Komitetu Organizacyjnego jest prof. Jarosław Ławski. Sesje na przestrzeni lat współorganizowały: Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego (od kilku lat jej Dział Naukowy, od 2021 r. Dział Badań Filologiczno-Bibliograficznych), Centrum Edukacji Obywatelskiej „Polska – Izrael” (do 2017 roku) i Stowarzyszenie Naukowe „Oikoumene” (kończące w 2021 r. działalność).

Organizatorzy Konferencji od 2017 roku nie korzystają z żadnego finansowego wsparcia zewnętrznego polskiego lub zagranicznego. Konferencje finansowane są ze środków pochodzących z wpisowego, a publikacja monografii dofinansowywana od początku przez Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku. Z jednym wyjątkiem³ konferencje odbywają się w gmachu Książnicy Podlaskiej. Do czasu pandemii tradycją spotkań były coroczne wyjazdy drugiego dnia sesji do miejsc żydowsko-polskiej pamięci (m.in. Tykocin, Orla) lub zwiedzanie żydowskich śladów w Białymstoku. Inną tradycją, która trwa niezmiennie od początku, jest ogłaszanie co roku patrona sympozjum, którym jest jakaś postać ze świata żydowskiego związana z Podlasiem, Białymstokiem lub Europą Środkowo-Wschodnią. Po każdej konferencji ukazuje się w roku następnym monografia naukowa.

Od 2012 do 2021 roku odbyły się następujące edycje Konferencji zakończone wydaniem tomu zawierającego studia i szkice:

- I. „Żydzi wschodniej Polski. Kultura – tradycja – piśmiennictwo”, Białystok 19 VI 2012. Patron: Józef Chazanowicz (1844–1915). Tom: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria I: *Świadectwa i interpretacje*, red. B. Olech, J. Ławski, Białystok 2013, 531 s.

² W skład Komitetu Naukowego wchodzi obecnie (od r. 2017): dr Helena Datner – Żydowski Instytut Historyczny w Warszawie, prof. Alan Duben – Uniwersytet w Stambule, Turcja, dr Anna Frajlich – Nowy Jork, Stany Zjednoczone, pani Jolanta Gadek – Białystok, pan Mark Halpern – Nowy Jork, Stany Zjednoczone, prof. Daniel Kalinowski – Akademia Pomorska w Słupsku, pan Ryszard Löw – Tel-Awiw, Izrael, prof. Jarosław Ławski – Uniwersytet w Białymstoku, dr Wiktoria Moczalowa – Rosyjska Akademia Nauk, Moskwa, prof. Dariusz Konrad Sikorski – Uniwersytet Gdański, prof. Maciej Tramer – Uniwersytet Śląski w Katowicach.

³ W latach 2013–2014 obrady odbywały się w Sali im. M. R. Mayenowej (nr 47) na Wydziale Filologicznym UwB (obecnie Pl. NZS-u 1).

Jarosław Ławski, *Jubileuszowa Konferencja Naukowa z cyklu „Żydzi wschodniej Polski”...*

- II. „Żydzi wschodniej Polski. W blasku i w cieniu historii”, Białystok 17–18 VI 2013. Patron: Dora Kacnelson (1921–2003).
Tom: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria II: *W blasku i w cieniu historii*, red. J. Ławski, B. Olech, Białystok 2014, 684 s.
- III. „Żydzi wschodniej Polski. Kobieta żydowska”, Białystok 13–14 VI 2014. Patron: Chasia Bornstein-Bielicka (1921–2012).
Tom: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria III: *Kobieta żydowska*, red. A. Janicka, J. Ławski, B. Olech, Białystok 2015, 610 s.
- IV. „Żydzi wschodniej Polski. Uczni żydowscy”, Białystok 15–16 VI 2015. Patron: Leo Wiener (1862–1939).
Tom: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria IV: *Uczni żydowscy*, red. G. Czerwiński, J. Ławski, Białystok 2016, 408 s.
- V. „Żydzi wschodniej Polski. Judaizm środkowo- i wschodnioeuropejski”, Białystok 20–21 VI 2016. Patron: Samuel Mohilewer (1824–1898).
Tom: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria V: *W kręgu judaizmu*, red. J. Ławski, I. E. Rusek, Białystok 2017, 435 s.
- VI. „Żydzi wschodniej Polski. Żydzi białostoccy: od początków do 1939 roku. Kontekst środkowoeuropejski”, Białystok 12–13 VI 2017. Patron: Felicja Raszkin-Nowak (1924–2015).

Otwarcie Konferencji. Od lewej dyr. Beata Zadykowicz (Książnica Podlaska),
prof. Jarosław Ławski (UwB)

Tom: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria VI: *Żydzi białostoccy: od początków do 1939 roku*, red. J. Ławski, K. K. Pilichiewicz, A. Wydrycka, Białystok 2018, 447 s.

- VII. „Żydzi wschodniej Polski. Między Odessą, Kijowem a Wilnem. Idee syjonistyczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Twórcy – literackie echa – język”, Białystok 7–8 V 2018. Patron: Zeev Żabotyński (1880–1940).

Tom: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria VII: *Między Odessą a Wilnem: wokół idei syjonizmu*, red. J. Ławski, E. Feldman-Kołodziejuk, Białystok 2019, 389 s.

- VIII. „Żydzi wschodniej Polski. Świat żydowskich artystów z Europy Środkowo-Wschodniej”, Białystok 6–7 V 2019. Patron: Rosa Raisa (1893–1963).

Tom: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria VIII, *Artyści żydowscy*, red. J. Ławski, A. Wildowicz, Białystok 2020, 481 s.

- IX. „Żydzi wschodniej Polski. Dziecko żydowskie”, Białystok 18 V 2020. Patron: Dzieci Białostockiego Getta (1941–1943).

Tom: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria IX: *Dziecko żydowskie*, red. G. Dawidowicz, J. Ławski, 458 s.

- IX. „Żydzi wschodniej Polski. Jerozolima w kulturze Żydów Europy Środkowo-Wschodniej. Miasto – mit – literatura”, Białystok 23 IX 2021. Patroni: Eliezer Lipman Silberman (1819–1882) i David Gordon (1831–1886).

Tom: *Żydzi wschodniej Polski*, Seria X: *Jerozolima: miasto i mit*, red. A. Janicka, J. Ławski, D. K. Sikorski, Białystok 2022.

W czasie tych dziesięciu lat powstał zespół badaczy, którzy od lat towarzyszą sesji. Należą do niego prócz organizatora: dr hab. Dariusz K. Sikorski, prof. UG, dr hab. Anna Janicka, prof. UwB, prof. dr hab. Lucyna Aleksandrowicz-Pędich (SWPS), dr Ryszard Löw (Tel Awiw), prof. dr hab. Daniel Kalinowski (AP), dr Łukasz Zabielski i dr Michał Siedlecki (obaj z Książnicy Podlaskiej), dr Jacek Partyka (UwB), kustosz Anna Lebet-Minakowska (Muzeum Narodowe w Krakowie), dr Monika Szablowska-Zaremba (KUL), dr Anna Jeziorowska-Polakowska (KUL), dr Olga Ciwkacz (Ivano-Frankivsk), dr Jan Miklas-Frankowski (UG), dr Joanna Wildowicz

Wystąpienie prof. Sławomira Jacka Żurka (KUL, Lublin)

(UwB), dr Marek Rutkowski (Białystok – Kraków), dr hab. Maciej Tramer (UŚ). Zespół ten co roku zasilają badacze z kraju i zagranicy. Na sesji gościli w czasie tych lat: prof. Rachel Brenner (Madison), prof. Alan Duben (Ankara), dr Ryszard Löw (Tel Awiw), dr Nina Taylor-Terlecka (Oxford), dr Wiktoria Moczalowa (Moskwa), dr Alena Jaworska (Odessa), dr Artur Malinowski (Odessa), pan Philip Earl Steele (USA, Polska), dr Elena Tartakovsky (Tel Awiw), prof. Heidi M. Szpek (Waszyngton), pani Beata Ruben (Kopenhaga), prof. Michael M. Mikoś (Madison), pan Mark Halpern (Nowy Jork), dr Jolanta Wróbel-Best (Houston). Gośćmi konferencji w początkach jej istnienia byli ambasador Izraela w Polsce Zvi Rav-Ner i naczelny rabin Polski pan Michael Schudrich. Wizyty gości zagranicznych przerwała dopiero pandemia w 2020 r., choć w tym czasie nie zrezygnowano z organizowania badań⁴.

Monografie wydawane w ramach cyklu „Żydzi wschodniej Polski” (X tomów) w Naukowej Serii Wydawniczej „Colloquia Orientalia Bialostocensia”

⁴ Zob. J. Ławski, *Konferencja Naukowa z cyklu „Żydzi wschodniej Polski”. Edycja IX: „Dziecko żydowskie”, Białystok 2020*, „Bibliotekarz Podlaski” 2020, nr 4, s. 389–393.

Jarosław Ławski, *Jubileuszowa Konferencja Naukowa z cyklu „Żydzi wschodniej Polski”...*

Wystąpienie dra Kamila K. Pilichiewicza (Książnica Podlaska)

są dostępne *online* (w wolnym dostępie w Repozytorium UwB)⁵. Wolno przypuszczać, iż jest to najdłużej trwający cykliczny projekt dotyczący badań nad kulturą żydowską prowadzony w północno-wschodniej Polsce. Miejmy nadzieję, że wkrótce z inicjatywy samych białostoczan powstanie też w Białymstoku nie tylko wirtualne Muzeum Żydowskie⁶.

Dziesięciolecie projektu przypadło w trudnym roku pandemicznych ograniczeń, narastającej czwartej fali epidemii. Pomimo to, projekt w bliskiej dotychczasowej formule będzie, wedle deklaracji wszystkich organizatorów, kontynuowany.

Sesja o Jerozolimie

Jubileuszowa X Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu „Żydzi wschodniej Polski”. Seria II: Żydzi Europy Środkowej i Wschodniej poświęcona była tematowi szczegółowemu: „Jerozolima w kulturze Żydów Europy

⁵ O wiele trudniej zdobyć wydawane w niewielkich naukowych nakładach drukowane monografie, dostępne rzadko w Internecie.

⁶ Zob. T. Wiśniewski, *O idei Muzeum Żydowskiego w Białymstoku*, [w:] *Żydzi wschodniej Polski*, Seria IX: *Dziecko żydowskie*, red. G. Dawidowicz, J. Ławski, Białystok 2021, s. 59–62.

Środkowo-Wschodniej. Mit – miasto – literatura”. Odbyla się 23 IX 2021 r. (czwartek) w Książnicy Podlaskiej (Sala Audytoryjna na VI p., tak jak od lat), a współorganizowały ją tradycyjnie już: Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”, Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego, Stowarzyszenie Naukowe „Oikoumene”.

Badacze podjęli następujące zagadnienia:

- Literackie, kulturowe, artystyczne wyobrażenia Jeruzalem.
- Podróże do Jerozolimy, ich świadectwa.
- „Jerozolimy” poza Jerozolimą: Wilno, Białystok, inne miejscowości.
- Ikonograficzne wyobrażenia o Jerozolimie.
- Biblijne konteksty narracji o Jeruzalem.
- Artystyczne metamorfozy wyobrażeń Jerozolimy.
- Wyobrażenia o Jerozolimie a świadectwa Holocaustu.
- Współczesna Jerozolima w ujęciu artystycznym⁷.

Spotkanie przygotował – prócz niezmiennego w swym składzie od trzech lat Komitetu Naukowego – nowy Komitet Organizacyjny, któremu przewodniczyli prof. Jarosław Ławski (UwB) i nowa dyrektor Książnicy Podlaskiej pani mgr Beata Zadykiewicz (z wykształcenia polonistka). Sekretarzami Konferencji byli dr hab. Anna Janicka, prof. UwB, dr Jacek Partyka (UwB) i dr Michał Siedlecki z Książnicy Podlaskiej⁸. Jak co roku przygotowano drukowany *Program* i plakat sesji. Patronami X Konferencji byli Eliezer Lipman Silberman (1819–1882) i David Gordon (1831–1886), o których w *Programie* czytamy:

„Redaktorzy pierwszego na świecie tygodnika wydawanego w języku hebrajskim w Ełku (wtedy: Lyck): „Hamagid” (hebr. המגיד, od 1893 roku HaMaggid LeIsrael). Pismo założył Eliezer Lipman Silberman, zaś wielki wpływ na jego

⁷ Cyt. za: X. Jubileuszowa Konferencja Naukowa „Żydzi wschodniej Polski”. Edycja X: *Jerozolima w kulturze Żydów Europy Środkowej i Wschodniej. Miasto – mit – literatura. Program*, red. J. Ławski, M. Siedlecki, D. Kukielfo, A. Janicka, opr. graf. E. Frymus-Dąbrowska, ISBN: 978-83-7657-708-0, Białystok 2021, s. 4.

⁸ W skład Komitetu Organizacyjnego weszli ponadto: dr Grażyna Dawidowicz – VIII LO im. Króla Kazimierza Wielkiego w Białymstoku, dr Łukasz Zabielski – Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego, dr Marta Kowerko-Urbańczyk – Zakład Badań Źródłowych nad Literaturą XIX i XX Wieku UwB, dr Kamil K. Pilichiewicz – Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego.

Jarosław Ławski, *Jubileuszowa Konferencja Naukowa z cyklu „Żydzi wschodniej Polski”...*

rozwój i linię programową miał David Gordon, który współkierował (z założycielem Silbermanem oraz swym synem Dovem Gordonem) tygodnikiem w latach 1856–1890. W 1891 roku pismo przeniesiono do Berlina, a potem Krakowa i Wiednia. Nakład maksymalny: 1800 egz. Ostatni numer pisma wyszedł w 1903 roku. Tygodnik miał charakter pionierski jako organ ruchu syjonistycznego, propagujący osiedlanie się w Palestynie oraz relacjonujący stan osadnictwa żydowskiego. Od 1893 roku pismo było zakazane w Imperium Rosyjskim”⁹.

Gości powitali prof. Jarosław Ławski i dyr. Beata Zadykowicz. Ten pierwszy zadeklarował, iż projekt „Żydzi wschodniej Polski” będzie kontynuowany. Dyr. Zadykowicz podkreśliła, iż Książnica Podlaska włączy się w kolejnych latach w realizację badań. Uroczystego otwarcia Konferencji dokonał prof. Sławomir Jacek Żurek (KUL, Lublin), pierwszy raz goszczący na sesji. Informacje organizacyjne przedstawił dr Łukasz Zabielski (Książnica Podlaska), po czym rozpoczęła się część plenarna obrad [g. 9.20–11.20], podczas której wysłuchaliśmy następujących wystąpień:

– Pan Philip Earl Steele (Warszawa)

Miłośnicy Syjonu: szkic działalności ojców współczesnego Izraela z dzisiejszych ziem polskich;

– Prof. Lucyna Aleksandrowicz-Pędich (SWPS, Warszawa)

Z Jerozolimy Wschodu – okres wileński w życiu pisarza Romaina Gary’ego;

– Prof. Sławomir Jacek Żurek (KUL, Lublin)

„Polska jest tu...” . Obrazy Jerozolimy w polskiej literaturze powstającej w Izraelu (1948–2018);

– Dr Magdalena Tarnowska (UKSW, Warszawa)

Jerozolima i odrodzenie narodowe w malarstwie Leopolda Pilichowskiego (1869–1934);

– Prof. Adam Regiewicz (UJD, Częstochowa)

Jerozolima w tekstach piosenek

– Dr Jacek Partyka (UwB, Białystok)

*Kafka w Jerozolimie. Rzecz o zdradzonym testamencie i sprzedawaniu rękopisów*¹⁰.

⁹ Cyt. za: *X Jubileuszowa Konferencja... Program*, s. 8.

¹⁰ Tamże, s. 9.

Wzruszającym akcentem obrad było uczczenie pamięci prof. Rachel Feldhay Brenner (1956, Zabrze – 2021, Madison) zmarłej w 2021 roku, która gościła na jednej z białostockich sesji, odwiedziła z nami Tykocin¹¹.

Obrady prowadzili: dr hab. Anna Janicka, prof. UwB i dr hab. Dariusz K. Sikorski, prof. UG. W kolejnych godzinach (sesja zakończyła się ok. godz. 19.15) obradom przewodniczyli: dr Magdalena Tarnowska (UKSW) i dr Jacek Partyka (UwB) [Część 2: 11.40 – 14.30], dalej prof. Sławomir Jacek Żurek (KUL) i dr Kamil K. Pilichiewicz (Książnica Podlaska) [Część 3: 15.00 – 17.00] i na końcu ponownie dr hab. Dariusz K. Sikorski, prof. UG wraz z dr Martą Kowerko-Urbańczyk (UwB). Łącznie w Konferencji wzięło udział 26 badaczy z Polski i Ukrainy. Z ośrodków polskich reprezentowane były: UG, SWPS, UwB, Książnica Podlaska, UJK, UKSW, KUL, UWM, UMCS, AP, UŚ.

Sesja odbywała się w systemie hybrydowym: większość badaczy łączyła się z uczestnikami obecnymi w Sali Audytoryjnej Książnicy Podlaskiej, którzy występowali na żywo. Obecni byli: prof. Lucyna Aleksandrowicz-Pędich, prof. Sławomir Jacek Żurek, prof. Jarosław Ławski, prof. Anna Janicka, dr Jacek Partyka, dr Michał Siedlecki, dr Kamil K. Pilichiewicz, dr Vadzim Pauliuchuk, mgr Joanna Godlewska, dr Joanna Wildowicz. Znakomicie wspierał Konferencję Dział Badań Filologiczno-Bibliograficznych Książnicy Podlaskiej na czele z dr. Łukaszem Zabielskim. Kłopoty z łączeniem zanotowano tylko w jednym przypadku¹². Hybrydowy tryb prowadzenia obrad z konieczności wpłynął na ograniczenia czasowe dyskusji.

Należy podkreślić bardzo wysoki poziom przedstawianych referatów, które zostaną wydane w 2022 roku w X tomie cyklu monografii (uczestnicy otrzymali przed sesją wersję elektroniczną tomu nr IX o *Dziecku żydowskim*).

¹¹ Zob. R. F. Brenner, *O pograniczu: kryzys tożsamości Palestyńczyków w Państwie Syjonistycznym. Twórczość Emila Habibi*, [w:] *Żydzi wschodniej Polski*, Seria VII: *Miedzy Odesą a Wilnem: Wokół idei syjonizmu*, red. J. Ławski, E. Feldman-Kołodziejuk, Białystok 2019, s. 147–160.

¹² Z powodów niezależnych od organizatorów niemożliwe okazało się wysłuchanie dr Anny Jeziorkowskiej-Polakowskiej (KUL) *Lubin – Polska Jerozolima*, zaś z powodów losowych nie wysłuchano referatu prof. Beaty Tarnowskiej (UWM) *O zmysłowej percepcji Jerozolimy w prozie Amosa Oza*.

Rok 2022: Konferencja XI

Otwierając sesję, niżej podpisany podkreślił, iż dziesięć lat to szmat czasu. W tym przedziale wszystko zmieniło się Polsce, na świecie i w naszym życiu. Wskazał też, iż po każdym okrągłym pięcioleciu musi pojawić się naturalne pytanie: co dalej z projektem? Nie bez znaczenia, gdy w 2021 r. stawialiśmy to pytanie, było też to, co otaczało nas wokół: świat wciąż trwającej pandemii, świat niepewny, świat wzmagających się napięć geopolitycznych w Europie Środkowej, na Bliskim Wschodzie (w relacjach Izrael – Polska) i w strefie Indo-Pacyfiku.

Pomimo tych (realnych) zagrożeń, postanowiliśmy kontynuować badania nad różnymi wymiarami dziedzictwa żydowskiego w Europie Środkowo-Wschodniej i Polsce. W roku 2022 zaplanowaliśmy więc Konferencję jedenastą, której roboczy temat brzmi: „Polityk, polityka, życie polityczne. Obraz literacki, prasowy i artystyczny. Biografie i teksty kultury”.

Oby nic nie przeszkodziło w jej, owej sesji, przeprowadzeniu...

Jubileuszowa
X Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu
ŻYDZI WSCHODNIEJ POLSKI
Seria II: Żydzi Europy Środkowej i Wschodniej

Edycja X:
JEROZOLIMA
W KULTURZE ŻYDÓW
EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ
MIT – MIASTO – LITERATURA

BIAŁYSTOK ♦ 23 WRZEŚNIA 2021